

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 19–20 травня 2022 року)

Суми
Сумський державний університет
2022

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення: 05.05.2022).
2. Орлеан А. М. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 3 (7). С. 87-92.
3. Семків Т. Удосконалення забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 20217. № 3. С. 119-128.
4. Глобенко Г. І. Окремі аспекти інституту забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2018. № 4 (84). С. 63-70.
5. Вечеря М. Зарубіжний досвід забезпечення безпеки свідка в кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 325-330.

ІНСТИТУТ ПРИСЯЖНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Кучмістенко О. В.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Присяжні засідателі мають вагомe значення у кримінальному судочинстві, які разом із професійними судьями впливають на вирішення подальшої долі людей. Участь присяжних засідателів у кримінальному судочинстві є гарантією законності останнього та сприяє його об'єктивності, але задля того, щоб така робота була ефективною, потрібно якісно підійти до питання правового, матеріального та практичного регулювання участі лави присяжних у кримінальному процесі.

Нині, інститут присяжних у нашій країні лише стає на свій шлях зміцнення у судовій системі, тому зосередивши увагу та доклавши певних зусиль суд присяжних в Україні стане одним із розвинених демократичних елементів системи правосуддя.

Відповідно до ст. 124 Основного закону нашої держави народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Згідно із Конституцією України, у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних. Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних [1].

Перш за все, пропонуємо розглянути значення таких понять як «присяжний» та «суд присяжних». Згідно із визначенням, яке зазначене у Великій українській енциклопедії, присяжні - це громадяни, які у випадках, передбачених законом, залучаються до здійснення правосуддя. Суд присяжних, одна з форм здійснення правосуддя при розгляді справ у першій інстанції за участю представників від різних верств населення [2, с. 120, 135]. У відповідності до ч. 1 ст. 63 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя [3]. Як зазначає В.М. Щерба суд присяжних – це юридичний інститут, покликаний сприяти гуманізації судової системи, дотриманню принципу верховенства права та реалізації конституційних засад судочинства (змагальності судового процесу, його демократичності, гласності тощо), а також забезпеченню прав, свобод та законних інтересів людини [4, с. 120].

Відповідно до проекту Закону України «Про суд присяжних» від 14.07.2020 року № 3843, суд присяжних – це форма безпосередньої реалізації природнього, закріпленого в Конституції України права народу на здійснення правосуддя. Присяжним є громадянин України, який залучається до здійснення правосуддя у випадках і порядку, визначених цим Законом. Здійснення правосуддя громадянином України, якого обрано як присяжного, є не лише правом, а й конституційним та громадянським обов'язком [5].

Із викладених вище дефініцій, можемо стверджувати, що особа присяжного є невід'ємним елементом системи правосуддя в Україні, який має свій статус, свої права та обов'язки, але який потребує якісних змін та удосконалення. Суд присяжних – це правовий інститут, який забезпечує право народу, тобто представників із різних груп населення, на здійснення правосуддя у судах першої інстанції, реалізуючи при цьому основні принципи здійснення судочинства та забезпечуючи дотримання природних прав та свобод людини і громадянина.

Процесуальним законодавством передбачено певний перелік умов, за яких громадянин може бути включений до списку присяжних, але на нашу думку, головною умовою набуття особою статусу народного представника є його бажання змінити ставлення суспільства до системи правосуддя і вплинути на забезпечення справедливого та неупередженого розгляду справи, а також на винесення рішення судом у розумні строки.

Кримінальне судочинство за участі суду присяжних відбувається лише у місцевому загальному суді першої інстанції. Згідно із ч. 1 ст. 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної

судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам статті 65 цього Закону і дали згоду бути присяжними [3].

Варто зазначити, якщо після спливу 2 місяців список присяжних затверджений не буде, то територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради. Згаданий список складається строком на три роки (у разі необхідності переглядається) і відправляється до відповідного окружного суду.

Відповідно до ч. 1, 3 ст. 365 КПК України, після призначення судового розгляду судом присяжних головуєчий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних. Письмовий виклик має бути вручений присяжному під розписку не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання [6].

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року передбачає можливість залучення присяжних у суді першої інстанції за одночасного існування двох умов: застосування покарання у вигляді довічного позбавлення волі та за умов оголошення клопотання обвинуваченого, щодо проведення суду за участі присяжних. Також, кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд [6].

Реформування суду присяжних в Україні є досить актуальною і важливою темою. Задля забезпечення перетворень у вітчизняній судовій системі, нині, діяльність парламенту активізувалася у цій сфері.

Проект Закону України «Про суд присяжних» від 14.07.2020 року № 3843 спрямований на забезпечення реалізації статті 124 Конституції України щодо безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя через присяжних [7]. Він складається із 31 статті й прикінцевих та перехідних положень і своїм прийняттям зумовлює внесення поправок до деяких нормативно-правових актів, які регламентують діяльність інституту присяжних.

На відміну від традиційної норми КПК України про здійснення правосуддя судом присяжними у складі двох суддів та трьох присяжних, у проекті йде мова про створення лави присяжних у кількості, яка сягає восьми осіб (число присяжних може змінюватися у залежності від обговорень парламентаріями даного акту) та одного професійного судді.

На нашу думку, збільшення кількості присяжних, може позитивно вплинути на прийняття справедливих та неупереджених рішень.

Відповідно до чинного законодавства України існують певні вимоги до присяжного, а саме: такою особою може бути громадянин України; якому виповнилося тридцять років; який постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом.

У нормі проєкту Закону України щодо вимог до присяжного, йде мова про зниження віку, а саме до 21-го року, відповідно до якого, особа може бути додана до списку присяжних.

Ми погоджуємося з думкою науковців Яцика Т. П. та Шкелебея В. А., які зазначають, що недоцільно знижувати віковий ценз для присяжних, тому що за таким проєктом Закону присяжним надається більше прав, а за професійним суддею пропонується закріпити організаційну функцію, аніж вирішальну роль (професійний суддя на підставі вердикту присяжних зобов'язаний постановити мотивувальний вирок). Незважаючи на те, що проєкт Закону базується на виборчому праві, яке дозволяє з 21 року брати участь у виборчому процесі, такий процес не можна порівнювати з кримінальним провадженням, під час якого розв'язується доля однієї або декількох осіб [8, с. 72].

Загалом, досліджуваний проєкт містить достатньо новел, які у разі його ухвалення, потенційно можуть підвищити ефективність роботи суду присяжних та відповідно системи правосуддя загалом.

Згідно із Указом Президента України №231/2021 «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки» зокрема у сфері судочинства планується запровадження інституту суду присяжних, який вирішуватиме питання винуватості (вини) особи у вчиненні злочинів, за які законом передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі (як перший етап запровадження), віднесення в подальшому до повноважень суду присяжних вирішення питання винуватості (вини) особи у вчиненні злочинів, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 10 років; встановлення процесуальних запобіжників безсторонності присяжних та запровадження перехідного періоду для впровадження цього інституту безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя [9].

Отже, реалізація положень, які зазначені у Стратегії можуть вплинути на збільшення випадків залучення суду присяжних до виконання своїх функцій, зокрема не лише у справах, де вирішується питання про застосування до обвинуваченого покарання у виді довічного позбавлення волі, а і у справах про застосування до особи покарання у виді позбавлення волі на строк понад 10 років.

З огляду на проведені дослідження інституту суду присяжних у кримінальному судочинстві, можемо зазначити, що деякі положення чинного законодавства, які регулюють діяльність народних представників потребують подальшого удосконалення. Наприклад, умови, за яких громадянин може бути присяжним доцільно доповнити вимогами про те, що така особа, повинна мати спеціальну вищу юридичну освіту, адже громадяни, які не знайомі з основами процесуального законодавства, на нашу думку, не можуть ефективно виконувати свою роботу. Також, ми вважаємо, що присяжний, повинен бути грамотним, з гарною репутацією, мати відповідне місце проживання та роботу або інше постійне заняття, тобто бути соціально-відповідальною особою.

Значення участі народу у здійсненні правосуддя у сучасному світі збільшується. Успішне функціонування інституту присяжних у судовій системі країни зазвичай визначається високим рівнем довіри держави до громадян, а також готовності держави забезпечити діяльність роботи присяжних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 28.12.2021).
2. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402 –VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 28.12.2021).
4. Щербя В.М. Про деякі питання щодо поняття інституту присяжних у кримінальному процесі. *Двадцять четверті економікоправові дискусії* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Львів, 28 лют. 2018 р. Львів, 2018. С. 119-121.
5. Проект Закону України «Про суд присяжних» від 14 липня 2020 року №3843. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69465 (дата звернення: 28.12.2021).
6. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, №13. С. 88.
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про суд присяжних» від 14.07.2020 р. № 3843 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69465 (дата звернення: 02.01.2022).
8. Яцик Т. П., Шкелебей В. А. Суд присяжних у кримінальному провадженні як форма безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя. *Право та державне управління*. 2020 р. № 3. С. 70-74.